

9. Goethe J.W. Sein Leben in Bildern. — Leipzig, 1964.
10. Goethes Briefwechsel mit Marianne von Willemehr. — Leipzig, 1915.
11. Goethes Briefe an Frau von Stein aus den Jahren 1776 bis 1826. — Weimar, 1848.
12. Dietze W. "Faust", Vers 11580. — Weimar, 1983.
13. Дорошенко В. Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях.
14. Жила В. "Фауст" у перекладі Миколи Лукаша. Зб.: Григорій Лужницький (1903-1990). — Львів, Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1996.
15. Кусько К.Я. Йоганн Вольфганг фон Гете. Життя. Творчість. Шлях до українського читача // Йоганн Вольфганг фон Гете. Серія "Каталоги книгозбірні" 1. — Львів, 2001. — С. 9-48.
16. Лімборський І. Йоганн Вольфганг Гете й українська література. — Весвіт, 1999. — № 7.
17. Milde N. Goethe und Schiller und die Frauenfrage. — Hamburg, 1896.
18. Seydel K. Marlene Dietrich. Eine Chronik ihres Lebens in Bildern und Dokumenten. — Berlin, 1986.

Myroslawa Kolodij. Das Motiv des "ewig Weiblichen" im Leben und Werk von J. W. Goethe. Im Artikel werden Goethes dichterische Werke untersucht, und zwar die Problematik der Werke, die bedeutenden Lebensereignisse und Lebensmotive, insbesondere das Motiv des "ewig Weiblichen" in Goethes Leben und Wirken.

Аліна Леськів

ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ У ТВОРАХ "ЧОРНИХ ГУМОРИСТІВ"

Основними прийомами створення комічного ефекту у творах "чорних гумористів" є пародія та іронія, які реалізуються за допомогою різних стилістичних засобів. Розглянемо основні засоби, які використовують ці письменники, на прикладі оповідань Джона Барта "Історія життя" (Life Story, 1968), "Той, що заблукав у будинку розвар" (Lost in the Funhouse, 1967) та романів "Химера" (Chimera, 1973) Дж. Барта і "Білосніжка" (The Snow White, 1967) Д. Бартельма.

У сучасній лінгвістиці іронія розглядається не тільки як стилістичний прийом (Арнольд І.В., Ахманова О.С., Кухаренко В.А.), а й як форма комічного поряд із гумором і сатирою (Артемова А.Ф., Дземідок Б., Коржева П.Б., Ніколіна Н.А., Походня С.І.). При цьому наголошується, що вона є "агресивніша та емоційно примітивніша, ніж гумор, менш активна і більш інтелектуальна, ніж сатира і схильна до рефлексії" [2, с. 101]. Очевидно тому, що іронія є однією з основних форм створення комічного ефекту в "чорних гумористів", твори яких характеризуються статичністю у розвитку подій і характерів персонажів, мова переповнена складними конструкціями речень, внутрішній зміст яких — це глибокі філософські роздуми, що ведуть не до логічних, а до несподіваних, абсурдних висновків. Для них характерне зведення будь-якого стилістичного прийому до абсурду. Це досягається шляхом використання наскрізного повтору, що виходить за рамки логічно допустимого ряду, вживання слів, нерелевантних для ситуацій або позбавлених будь-якого смислу, переплетення різних типів оповіді навіть у межах двох-трьох речень. Показовим у цьому плані є уривок з оповідання Дж. Барта "Історія життя":

"By Jove he exclaimed to himself. It's particularly disquieting to suspect not only that one is a fictional character but that the fiction one's in — the fiction one is — is quite the sort one least prefers. His wife entered the study with coffee and an apple — pastry, set them at his elbow on his work table, returned to the living room. Ed' pelut' kondo nedode: nyoing nyang" [4, с. 2146].

Тут невластне і власне пряма мова різко переходить у мову автора і завершується набором слів, позбавлених смислу. Активно використовується прийом алогічного повтору (*one is a fictional character, the fiction one's in the fiction — is...*), що штучно видовжує речення, створюючи комічний ефект "зіпсованої платівки".

"Чорний гуморист" використовує усталені літературні форми як матеріал для створення нових форм, при цьому аналізуючи свою творчість і літературний процес в цілому. Таку літературу американський літературний критик Маккефері називає "металітературою" чи "метапрозою", тобто таким твором, що простежує процес створення власної структури або коментує і роздумує над мовними формами попередніх літератур [7, с. 16]. Отже, письменник залишається на одинці зі своїм твором, "сперечаючись" із ним та коментуючи його. Наприклад,

оповідання “Історія життя” починається словами автора: “*Without discarding what he'd already written he began his story afresh in a somewhat different manner*” [4, с. 2144], а згодом автор ставить іронічне запитання, вводячи невластиву мову “*Why could he not begin his story afresh X wondered, for example with the words why could he not begin his story afresh et cetera?*” [4, с. 2146]), доводячи цю фразу до абсурду.

Іронічне ставлення автора до власного твору і самого себе залучає читача до співучасті у творчому процесі. Відбувається своєрідний діалог-гра між письменником і читачем, де перший роз’яснює, розпитує, дискутує з останнім. Це може відбуватися у формі авторських відступів або навіть цілого циклу запитань автора до читача. Наприклад, в романі “Білосніжка” в кінці першого розділу письменник подає 15 питань анкетного характеру: “*1. Do you like the story so far? Yes() No () ...*” [6, с. 88].

Велику увагу “чорні гумористи” приділяють мові твору, оскільки саме мова може повно передати метафоричну сутність людського мислення. Тому характерною є гра з мовними кліше, відомими міфами і літературними моделями різних епох. Доказом цього є романи “Химера”, “Білосніжка”, в основі яких лежать сюжети відомих античних міфів, народних казок та легенд. Жанр пародії був поширений ще в античну добу (згадаймо “Циклоп” Евріпіда, що був пародією на “Одісею” Гомера), але у “чорних гумористів” казки та міфи — це не жанрова оболонка для творів, а матеріал для пародювання. Пародія служить письменникам стилістичним засобом, який дозволяє на основі міфу, казки творити свою реальність, при цьому оновлюючи форму роману. Автори “Химери” та “Білосніжки” Дж. Барт і Д. Бартельм створюють карикатури на античних та середньовічних героїв, ставлять їх у комічні ситуації.

Персею та Беллерофонту так і не вдалося здійснити свої подвиги і стати героями. А сама Білосніжка — немолода дама, не позбавлена вад сучасної домогосподарки з приземленими раціоналістичними прагненнями та ідеалами, якій притаманні комплекси невдоволення буттям. У цьому і проявляється іронія, що виникає на рівні мегаконтексту. Такий тип іронії С.І. Походня називає “асоціативною іронією”, яка, на відміну від “ситуативної іронії”, що “залежить від лінійного контексту, який рідко перевищує рамки абзацу, реалізується в мегаконтексті (в рамках СФО, всього оповідання, повісті і т. д.)” [3, с. 63].

У творах “чорних гумористів” можна знайти чимало прикладів як ситуативної так і асоціативної іронії. Серед стилістичних засобів, які використовуються цими письменниками для створення ситуативної іронії можна виділити наступні:

1) на лексичному рівні: а) лексеми зниженого стилістичного тону, серед них фамільярно-розмовні, розмовні, жаргонні, лайливі слова і вульгаризми; б) запозичені слова; в) книжні слова;

2) на синтаксичному рівні: а) різні типи повторів (простий контактний та дистантний повтор, морфемний та синонімічний повтори, повтор-підхват, паралелізм, обрамлення; б) каламбур; в) зевгма; г) антитеза;

3) на лексико-семантичному рівні: а) епітет; б) порівняння; в) перифраз та ін.

Асоціативна іронія проявляється на рівні тексту за допомогою ретроспекції, іронічної алюзії, гротеску, зведення до абсурду та ін. За допомогою засобів різних рівнів цей тип іронії допомагає автору висловити своє ставлення до зображуваного. Саме цей тип іронії широко використовують “чорні гумористи”, причому часто цей стилістичний прийом переростає в них у творчий метод.

У творах письменників аналізованої літературної школи авторська позиція стосовно зображуваних подій не виражена прямо. Письменник ставить проблему і дає кілька варіантів її розв’язання. Проілюструємо це на прикладі оповідання Дж. Барта “Той, що заблукав у будинку розваг”. Автор пропонує шість можливих варіантів долі протагоніста, пов’язаних із будинком розваг. З точки зору логіки всі ці варіанти абсурдні та парадоксальні. В цьому проявляється один із принципів “Доктрини Веселого Нігілізму” Дж. Барта, що полягає у неможливості логічно і зв’язно передати в літературному творі ірраціональність навколишнього світу, а абсурдність ситуацій, які очікують людину в цьому світі, залишають у неї лише здатність сміятися з усього. А оскільки життя позбавлене логіки і смислу, то, на думку “чорних гумористів”, воно складається з непов’язаних між собою фрагментів, а отже, художній твір, як словесне вираження цього життя, теж не повинно мати форми. Вважаючи, що ірраціоналізм людського існування виразити передати звичайними мовними засобами, вони творять свою

манеру письма, щоб “замасковано” передати своє ставлення до реального стану речей. У цьому проявляється іронія як вид техніки комічного, що являє собою “замасковану насмішку, у якій криється смисл заперечення буквального” [2, с. 101].

Оскільки асоціативна іронія служить “засобом створення образів твору, вираження авторської характеристики персонажів і його власного світогляду” [3, с. 63], то вона допомагає “чорному гумористу” виявити своє іронічне ставлення не тільки до американської цивілізації, стандартів масової літератури (що було характерно для модерністів), а й до самої творчої особистості автора (тобто до самого себе). А самокритика і самопародія є головними чинниками комічного відображення у творах письменників цієї літературної школи. Хорошою ілюстрацією цього є новий герой у “Химері” Дж. Барта — джин, що повністю нагадує самого автора. Допомагаючи Шехерезаді переказувати казки арабської збірки “Тисяча і одна ніч”, джин-письменник аналізує свою творчість, виявляючи при цьому своє іронічне ставлення до загальної літературної ситуації в цілому: “*He was a writer of tales, he said (джин — А.Л.) ...people in his country had been fond of reading; currently however the only readers of artful fiction were critics, other writers and unwilling students, who left to themselves, preferred music and pictures to words*” [5, с. 9].

Образ джина, двійника автора, ніби розщеплюється з середини. Він є іронічним, а отже, й комічним за своєю природою, оскільки, як і іронія, комічне, за твердженням А. Вуліса, є “особливою формою двоїстості”, тобто “явище оголює в середині себе інше явище, схоже на ще інше і в той же час суттєво відмінне від нього” [1, с. 10]. Джин пародіює вчинки автора і свої в тому числі. Звідси і велика кількість повторів дій і висловів персонажа.

Уявлення про двоїстість асоціюється у людській свідомості з дзеркалом, тому Дж. Барт, як інші “чорні гумористи”, у своїх творах часто використовує техніку “багатьох кривих дзеркал”. Яскравим прикладом цього є оповідання “Історія життя”, де відбувається злиття кількох оповідачів і протагоністів. Важко зрозуміти, хто є справжнім протагоністом оповідання, сам Дж. Барт, чи хто-небудь інший і скільки існує тих “інших”. “*D is writing a fictional account... Moreover E, hero of D's account, is said to be writing a similar account...*” [4, с. 2145] “*To write merely C comes to suspect that the world is a novel, himself a fictional personage...*” [4, с. 2146] “*If I'm going to be a fictional character G declared to himself...*” [4, с. 2146] “*Now he understood that his author might as probably resemble himself and the protagonist of his own story-in-progress*” [4, с. 2148].

Складається враження, що автор думає, як краще написати оповідання. Він звертається до протагоніста, спілкується з ним та розповідає про нього, примушує читача серйозно сконцентрувати увагу на ході думок. І коли читач починає вірити, що автор серйозний, останній іронічно зауважує: “*It doesn't matter to me how naively the anecdote is, never mind modernity*” [4, с. 2146]. Цю техніку можна, на нашу думку, назвати “методом холодного душу”, що є формою розширення тексту, оскільки кожного разу, коли читач сконцентрує свою увагу на чомусь, він отримує повне заперечення того, що написано. Постійне заперечення своїх власних слів є засобом для “чорного гумориста”, що допомагає “розсмішити” читача, примусити бути уважним під час читання твору, навчити мислити і творити у процесі роботи з твором.

Техніка “кривих дзеркал” властива не тільки іронії, а й пародіюванню, яке, на думку А. Вуліса, “передбачає симбіоз об'єкта і його “зниженого” двійника [1, с. 88]. Незаперечним є і твердження дослідника про те, що іронія тісно пов'язана з пародією, оскільки “іронія потребує механізму, який створює у читача уявлення про двоїстість факту. А таким механізмом і є пародія” [1, с. 99].

На взаємодії іронії та пародії наголошує і С.І. Походня, розглядаючи пародію як текстовий засіб реалізації іронії. В основі цієї теорії також лежить поняття двоїстості, адже “і в іронії, і в пародії одночасно співіснують і взаємопереплітаються перший поверхневий план — експліцитний (план вираження) і другий глибинний — імпліцитний (план змісту)” [3, с. 104].

І в випадку іронії, і пародії необхідне знання “сигнального коду”, тобто природи різноманітних авторських мотивацій для того, щоб розпізнати їх в тексті. Все це вказує на спорідненість названих стилістичних прийомів. Саме ця функціональна взаємодія цих текстових засобів притаманна творчості “чорних гумористів”, що допомагає їм підсилити комічний ефект, надати своїм творам неоднозначного, незвичного звучання.

В результаті свого дослідження приходимо до висновку, що “чорні гумористи” використовують ті ж стилістичні прийоми для досягнення комічного ефекту, що й письменники конвенційної прози, зокрема сатирики-реалісти, тільки ці засоби по-іншому впливають на читача, залежно від того, яким світоглядом керується письменник. Отже, ті самі засоби можуть бути і конструктивними, і деструктивними. Іронія та пародія у “чорних гумористів” спрямовані не тільки на висміювання певних сторін навколишньої дійсності (що було характерним для сатириків-реалістів), а на буття взагалі, включаючи і власну особистість; тому ці засоби створення комічного набувають тут особливого “чорного”, трагічного та ірреалістичного відтінку.

Література

1. Вулс А. В лаборатории смеха. — М.: Изд-во художественной литературы, 1966. — 144 с.
2. Дземидок Б. О комическом. — М.: Прогресс, 1974. — 233 с.
3. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. — Киев: Наукова думка, 1989. — 128 с.
4. Barth John. Life Story // Literature. macmillan Publishing Company, 1986. — С. 2144-2152.
5. Chimera. — New York: Random House, 1973. — 308 p.
6. Barthelme Donald. The Snow White. — Simon & Schuster, 1967. — 187p.
7. McCaffery L. The Metafictional muse: The Work of Robert Cover, Donald Barthelme, A. William H. Gass. — Pittsburg: Univ. of Pittsburg Press, 1982. — 300 p.

Aina Les'kiv. Linguistic Mechanism of the Creation of Comic Effect in the Works of "Black Humorists". The article dwells upon the linguistic peculiarities of comic effect creating by "black humorists". The research is based on two novels "Snow White" by Donald Barthelme, "Chimera" by John Barth and two short stories "Life Story", "Lost in the Funhouse" by John Barth. As the main stylistic devices used by the writers are irony and parody the main accent is laid on the means of their realization and correlation with humor and satire. The article aims at revealing the difference of usage of situational and associative irony and interaction between irony and parody.

Ірина Микитюк

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРОЦЕСІВ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Вивчення особливостей функціонування стилістичних засобів на рівні тексту є частиною лінгвістичних досліджень текстотворчих функцій стилістичних та текстових прийомів, аналізованих у рамках лінгвостилістики та лінгвістики тексту.

Вторинні найменування персонажів художнього тексту базуються на асоціативному характері людського мислення: переосмислення значень у процесах вторинної номінації відбувається згідно з логічною формою тропів — метафори, метонімії, перифрази, порівняння тощо. Аналіз номінаційного аспекту значення мовних одиниць уможлиблює дослідження закономірностей їх уживання у мовленні. При функціональному підході, на думку А.Е. Левицького, номінаційні одиниці розглядаються як сутності, в яких об'єктивуються мислення та комунікація [2, с. 7]. За спостереженнями Е.С. Азнаурової, вторинна номінація виступає джерелом створення експресивно-образних та емоційно-оцінних стилістичних смислів [1, с. 90]. Т.М. Онопрієнко наголошує на важливості тропів для реалізації прагматичної настанови творів малого жанру, наприклад, оповідання [4, с. 358].

Мета нашої статті — виявити особливості актуалізації одиниць вторинної номінації персонажів художнього тексту на стилістичному рівні у складі засобів метафори, метонімії, перифрази, порівняння, оксюморона та градації. Матеріалом для дослідження послужили оповідання сучасних англійських письменників.

Метафоричні та метонімічні номінації

Характер співвідношення двох типів лексичних значень, які співіснують у слові, виступає основою для формування стилістичних прийомів, зумовлюючи їх поділ на такі види: 1) відношення за схожістю ознак (метафора); 2) відношення за суміжністю понять (метонімія).